

MIROSLAV AKMADŽA

KRUNOSLAV DRAGANOVIĆ

Iskazi komunističkim istražiteljima

BIBLIOTHECA CROATICA: SLAVONICA, SIRMIENSIA ET BARANYENSIA

Posebna izdanja

Knjiga 8

Nakladnik:

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

Za nakladnika:

Dr. sc. Mato Artuković

Recenzenti:

Dr. sc. Vladimir Geiger

Dr. sc. Mario Jareb

Prijepis dokumenata:

Sladana Josipović, prof.

Izrada kazala:

Tatjana Melnik, prof.

Grafička priprema:

Franjo Matković

Tisak:

PRESSUS STUDIO d.o.o.

Naklada:

5 000 primjeraka

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 735809

ISBN 978-953-6659-53-1

MIROSLAV AKMADŽA
KRUNOSLAV
DRAGANOVIĆ

~

*Iskazi komunističkim
istražiteljima*

Zagreb, 2010.

SADRŽAJ

I. UVOD	7
1. Uvodne napomene.....	7
2. Kratki životopis Krunoslava Draganovića.....	9
3. Krunoslav Draganović u svjetlu crkveno-državnih odnosa u Jugoslaviji poslije Drugoga svjetskog rata.....	11
II. POVRATAK U JUGOSLAVIJU.....	27
1. Zagonetka Draganovićevog povratka u Jugoslaviju 1967. godine.....	27
2. Reakcije hrvatskog iseljeničtva	53
3. Puštanje Draganovića na “slobodu”	58
4. Dragutin Kamber o puštanju Draganovića na “slobodu”	76
III. ISKAZI KOMUNISTIČKIM ISTRAŽITELJIMA	81
1. Draganovićev iskaz komunističkim istražiteljima 26. rujna 1967. s priložima.....	81
a) Prilog “Odnosi Katoličke crkve i SFR Jugoslavije”	122
b) Prilog “Moje veze s crkvenim krugovima u inozemstvu”	133
2. Draganovićeva izjava komunističkim istražiteljima “Hrvatska emigracija i kler”	135
3. Draganovićevi iskazi od 26. i 27. listopada 1967. godine	197
4. Draganovićev iskaz istražiteljima od 29. listopada 1967.....	236
IV. ZAKLJUČAK	253
IZVORI I LITERATURA.....	257
KRATICE.....	261
IMENSKO KAZALO	265
MJESNO KAZALO	275
BILJEŠKA O AUTORU.....	283

I. UVOD

1. Uvodne napomene

KROZ višegodišnje istraživanje crkveno-državnih odnosa u Jugoslaviji u vrijeme komunističke vladavine često sam nailazio na ime Krunoslava Draganovića, jedne od najkontroverznijih osoba novije hrvatske crkvene i političke povijesti. Istražujući po raznim arhivskim fondovima, pronašao sam u Hrvatskom državnom arhivu, Fondu Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova SR Hrvatske (dalje HDA, SDS, RSUP, SRH) zapisnike o iskazima Krunoslava Draganovića pred komunističkim istražiteljima, nakon njegovog zagonetnog povratka u Jugoslaviju u rujnu 1967. godine. Očito se radi samo o dijelu njegovih iskaza izdvojenih iz njegovog dosjea, koji se čuva u nekom od beogradskih arhiva, a navodno i negdje u Sarajevu, kojeg su jugoslavenske službe sigurnosti oformile kroz istragu nakon njegova povratka u Jugoslaviju, a vjerojatno i prateći njegov dotadašnji rad. Iako sam već prije imao namjeru objaviti navedene iskaze, nisam se na to odlučio nadajući se da ću sakupiti još gradiva i dobiti cjelovitiju sliku o cijelom slučaju. Međutim, krajem 2009. godine *Ljetopis* Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta" u Zagrebu, objavio je jedan Draganovićev iskaz, pod nazivom *Prof. Krunoslav Stjepan Draganović – Kratak životopis*. Iskaz je *Ljetopisu* "nabavio" beogradski publicist Slobodan Kljakić. Uz navedeni iskaz spominje se Draganovićev dosje i navodi, da se u njemu nalazi još niz spisa sličnog sadržaja. Nigdje se ne navodi gdje se taj dosje nalazi i kako je Kljakić do njega došao. Interesirao sam se kod srbijanskih povjesničara, da li znaju što o tome i gdje se dosje nalazi, ali nitko mi nije o tome ništa znao reći. Navedeni Draganovićev iskaz nije istovjetan s iskazima koje sam pronašao u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, te sam presliku istog iskaza pronašao i u Arhivu Počasnog bleiburškog

voda, u kojem se u spisu uz navedeni iskaz nalaze još dva dodatna priloga pod nazivom "Odnosi Katoličke crkve i SFR Jugoslavije" i "Moje veze s crkvenim krugovima u inozemstvu". S obzirom da je spomenuti iskaz u *Ljetopisu* objavljen bez ikakve znanstvene obrade ili objašnjena, odlučio sam i taj iskaz objaviti u ovoj knjizi, dodajući dva navedena priloga.

Činjenica da su se dijelovi Draganovićevog iskaza počeli pojavljivati u javnosti, i to bez znanstvene analize, te s obzirom da sam se uvjerio, da još dugo neću imati mogućnost uvida u Draganovićev dosje, odlučio sam objaviti knjigu s onim gradivom koje mi je dostupno. Iako je cilj ove knjige objaviti navedene iskaze odlučio sam, osim njihovog znanstvenog pojašnjenja, prvi dio knjige posvetiti problematici Draganovićevog djelovanja u svjetlu crkveno-državnih odnosa, kao i problematici njegovog zagonetnog povratka u Jugoslaviju. To bi trebalo doprinijeti boljem razumijevanju Draganovićevih iskaza. Naime o Draganoviću i posebice njegovu povratku dosta je pisano kako u domaćoj, tako i u inozemnoj literaturi, a posebice u hrvatskom iseljeničkom tisku. Odlučio sam u ovoj knjizi dijelove tih radova, naravno onih koje sam smatrao relevantnim, objediniti na jednom mjestu, odnosno čitateljima tako omogućiti što cjelovitiji uvid u navedenu problematiku. Nije cilj ove knjige utvrditi konačnu istinu o Draganovićevu povratku u Jugoslaviju, već dati čitateljima na uvid razne varijante tog događaja, iz kojih svatko može donijeti svoj zaključak. No konačni zaključak o tome bit će moguć kada znanstvenicima i ostaloj zainteresiranoj javnosti bude moguć uvid u cjelokupni dosje o Krunoslavu Draganoviću.

Kod objave navedenih Draganovićevih iskaza, nastojao sam ih u najvećoj mjeri donijeti u izvornom obliku. No, s obzirom da su iskazi tipkani temeljem preslušavanja magnetofonske vrpce, tekst je opterećen tipkopisnim pogreškama i zbog slabe čujnosti krivo napisanih imena, latinskih i drugih izraza i sl. Na pojedinim mjestima tipkopisac napominje da ne razumije izgovoreno i preskače dijelove izgovorenog iskaza. Zbog tipkopisnih grešaka, ali i zbog pravopisnih grešaka (ne svih nego tipa veliko ili malo slovo, točka iza godine ili rednog broja i sl.), radi boljeg razumijevanja teksta, bile su nužne moje manje intervencije u tekst. Nedovršene riječi u tekstu tipa nadb. pretvarao sam u nadbiskup bez posebne napomene, kao i veliko slovo kod pojedinih imena i sl. Međutim, riječi koje sam dodavao, jer nedostaju u rečenici ili imena osoba i slični dodatci tekstu naznačeni su uglatoj zagradi, npr. [Franjo] Šeper. Sva ostala objašnjenja i dopune stavljao sam u bilješke.

Osim literature navedene u knjizi i fonda SDS, RSUP, SRH u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, kod izrade ove knjige koristio sam i fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama koji se nalazi u istom arhivu, kao i u Arhivu Bosne i Hercegovine. Dio zanimljivih izvora pronašao sam i u Arhivu Počasnog bleiburškog voda u Zagrebu. Za možebitne izvore interesirao sam se u pojedinim crkvenim tj.

biskupijskim arhivima, ali u njima nije bilo gradiva relevantnog za ovu problematiku, izuzev nešto malo u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu.

Pri pisanju ove knjige literaturom, izvorima i raznim informacijama pomagale su mi i pojedine osobe, te na tome zahvaljujem: biskupu Ratku Periću, Vladimiru Geigeru, Juri Ivančiću, Mariju Jarebu, Marjanu Jurčeviću, Zdenku Radeliću, Radmili Radić, Stjepanu Razumu, i Boži Vukušiću. Zahvaljujem na uslužnosti i profesionalnosti službenicima Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, Arhiva Bosne i Hercegovine i Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu.

2. Kratki životopis Krunoslava Draganovića

SOBZIROM da Draganović u svojim iskazima komunističkim istražiteljima iznosi i svoj životopis u kojem se na neka razdoblja svog života osvrće detaljnije, a na neka tek usputno, ovdje donosim sažetak njegovog životopisa, radi lakšeg razumijevanja ostatka ove knjige.

Krunoslav Draganović, svećenik, povjesničar i političar, rođen je u Brčkom 30. listopada 1903. Osnovnu i srednju školu pohađao je u Travniku i Sarajevu. Studirao na Politehnici u Beču, ali 1925. prekida studij i u Sarajevu završava bogosloviju. Godine 1928. zaređen je za svećenika Sarajevske nadbiskupije, a 1932., s preporukom nadbiskupa sarajevskog Ivana Šarića, odlazi u Rim. Na Papinskom orijentalnom institutu proučava kršćanstvo Istoka i islam, te 1935. postiže doktorat disertacijom *O nazadovanju katolika u Bosni i susjednim zemljama u 17. stoljeću*.¹ Od jeseni 1935. do prosinca 1940. obavlja različite dužnosti u Sarajevskoj nadbiskupiji: vjeroučitelj je u osnovnoj i građanskoj školi časnih sestara milosrdnica (1935./1936.), nadbiskupski tajnik (1936.-1939.), ravnatelj Nadbiskupske kancelarije i prvi prisjednik Duhovnog stola (1939./1940.). U prosincu 1940. prelazi na Bogoslovni fakultet u Zagreb, gdje kao docent, a od 1942. i kao redoviti profesor predaje crkvenu povijest. Godine 1942. i 1943. uređivao je časopis *Croatia Sacra*. Od svibnja 1941. je član Ravnateljstva Zavoda

¹ Navedena disertacija, dijelom preuređena, objavljena je na njemačkom jeziku, u dva dijela: prvi pod naslovom *Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje u hrvatskom jezičnom području za vrijeme turske vladavine* u časopisu Papinskog orijentalnog instituta *Orientalia Christiana Periodica*, vol. III., str. 181-232, a drugi dio pod naslovom *O razlozima masovnih prijelaza katolika na pravoslavlje na hrvatskom govornom području* u u istom časopisu, vol. III., str. 550-599. Obadva djela objavljena su kao jedan svezak, iste godine u Excerpta ex *Orientalia Christiana Periodica*, vol. III. i to pod gore spomenutim naslovom *Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje u hrvatskom jezičnom području za vrijeme turske vladavine*. Tu je knjigu, tezu, s njemačkog preveo Mijo Bosankić, a izdala mostarska *Crkva na kamenu* 1991. pod naslovom *Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje*. Pojašnjenje o različitim navođenju naziva disertacije kod nekih autora dobio sam od biskupa Ratka Perića.

za kolonizaciju, te kao izaslanik NDH u proljeće i ljeto 1941. u okupiranoj Srbiji i Makedoniji pomaže pri povratku u domovinu zarobljenim hrvatskim vojnicima bivše jugoslavenske vojske. Krajem kolovoza 1943. pridijeljen je hrvatskom predstavništvu pri Svetoj Stolici kako bi pomagao Caritasu Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskom crvenom križu pri oslobađanju, zbrinjavanju i upućivanju uhićenih i zarobljenih Hrvata iz Italije nakon njezine kapitulacije. Uspostavlja vezu i uručuje podneske (1944. i 1945.) britanskim i američkim diplomatima u Rimu, te savezničkom vrhovnom zapovjedništvu za Sredozemlje u kojima se traži očuvanje hrvatske državne samostalnosti te izlaz za Hrvatske oružane snage i izbjeglice iz NDH. Kraj rata i slom NDH zatječe ga u Rimu. Uz znanje Vatikana obilazi zarobljeničke logore u Italiji i Austriji u kojima se nalaze hrvatske izbjeglice i pomaže im. Njegovim osobnim zalaganjem, tisućama Hrvata, a među njima i mnogim dužnosnicima NDH omogućena je najnužnija humanitarna pomoć, izbjavljenje iz logora, spašavanje života, te odlazak u nova boravišta. Istodobno izvješćuje političke krugove Zapada o stanju i prilikama u Hrvatskoj i o stradanju hrvatskog naroda. Suraduje s mnogim istaknutim hrvatskim izbjeglicama, te sudjeluje u osnivanju Hrvatskog narodnog odbora u Münchenu, ali se uskoro razilazi s njegovim predsjednikom Brankom Jelićem. Od 1953. do 1958. uglavnom djeluje u Zavodu sv. Jeronima u Rimu, kada ga je prisiljen napustiti zbog pritiska jugoslavenskih vlasti na biskupe, kojima su uvjetovali odlazak svećenika na školovanje u Rim, izlaskom Draganovića iz Zavoda. Rim napušta 1963. i seli se u Austriju, gdje u mjestu Pressbaum (nedaleko od Beča) živi do ljeta 1967. Istražuje bečke arhive i priprema se za pisanje poratne sudbine hrvatskog naroda i vojske. U rujnu 1967. pod nerazjašnjenim okolnostima dolazi u Jugoslaviju. Sam je otklanjao tvrdnje da se vratio svojom voljom. Živi u Sarajevu baveći se crkvenom poviješću, pišući i predajući na Visokoj bogoslovnoj školi. Tamo je i preminuo 5. srpnja 1983. Tijekom života sustavno je istraživao pitanja broja hrvatskoga katoličkog pučanstva, posebice u Bosni i Hercegovini. Prvi rezultat toga rada bila je studija *Hrvatski katolici Bosne i Hercegovine u svijetlu statistike* (1926.), potom *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji* (1939., suautor Josip Buturac), pa *Hrvati i Herceg-Bosna* (pod pseudonimom Hrvoje Bošnjanić, 1940.). Suradivao je na knjizi *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine* (Sarajevo, 1942.; pretisak 1991.), a s J. Buturcem napisao je i *Povijest Crkve u Hrvatskoj* (1944.). Objavljivao je u mnogobrojnim hrvatskim časopisima članke u kojima je objelodanio svoja crkveno-povijesna, brojidbena i demografska istraživanja. U iseljeništvu je suradivao u *Hrvatskoj reviji*, te objavio knjigu *Mali priručnik njemačkog jezika za hrvatske radnike* (1958.). Nakon povratka u Jugoslaviju sa skupinom suradnika uređuje *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji – Cerkev v Jugoslaviji 1974.*,

kojeg je 1975. izdala Biskupska konferencija Jugoslavije. Bio je suradnik *Hrvatske enciklopedije*, *Lexikon für Theologie und Kirche* i *Enciclopedia Cattolica*.²

3. Krunoslav Draganović u svjetlu crkveno-državnih odnosa u Jugoslaviji poslije Drugoga svjetskog rata

JEDAN od najvećih problema u crkveno-državnim odnosima nakon Drugoga svjetskoga rata odnosio se na djelovanje iseljenog svećenstva u inozemstvu i njihov odnos s političkim iseljentištvom. U Jugoslaviji se smatralo da iseljeno svećenstvo predstavlja stalni oslonac Svete Stolice, kako u obavještajnom radu, tako i u drugim protujugoslavenskim aktivnostima. S obzirom da je Krunoslav Draganović u tom iseljeničkom društvu bio posebno istaknuta osoba, često je bio predmet spora u crkveno državnim odnosima.

Po evidenciji Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske u iseljentištvu se sa područja Jugoslavije, u prvim poratnim godinama nalazilo 1083 katolička svećenika.³ Katolički svećenici u iseljentištvu okupljali su se i djelovali pri nekoliko središta u raznim dijelovima svijeta. Jedno od najpoznatijih središta njihova okupljanja bio je Zavod sv. Jeronima u Rimu, gdje se svojim djelovanjem posebno isticao Krunoslav Draganović. Uz njega su još posebno bili aktivni Ivan Tomas, bivši tajnik skopskog biskupa Smiljana Čekade, a bio je i spiker na *Radio Vatikanu*, te Ante Matacin, Pavao Jesih, Antun Golik i dr.

Osim toga u inozemstvu su postojale i djelovale mnoge svećeničke organizacije u kojima su se na rukovodećim mjestima ili kao članovi nalazili iseljeni svećenici. Komunističke vlasti su smatrale da su većinom te organizacije stvorene zbog organiziranog djelovanja protiv Jugoslavije, koje se očitovale u najrazličitijim formama, tj. od otvorenih napada do najperfidnijih formi špijunske djelatnosti. Tako je npr. u Italiji djelovalo Vrhovno vijeće za emigraciju u kojem se isticao Krešimir Zorić. Također u Italiji djelovao je Hrvatski odbor za pomoć izbjeglicama kojeg je vodio Josip Borošak, svećenik iz Zagrebačke nadbiskupije. Taj odbor je imao

² R. Perić, *Draganović o sebi*, U: *Kolo*, časopis Matice hrvatske, br. 3, Zagreb 1998., 350-351.; *Tko je tko u Hrvatskoj*, Zagreb 1997., 96-98.; A. Kadić, *Dr. Krunoslav Draganović*, U: *Hrvatska revija*, br. 3, München-Barcelona 1983., 576-578.; I. Sečkar, "Slučaj" *Krunoslava Draganovića*, U: *Obnovljeni život*, god. XLVIII, br. 3-4, Zagreb 1993., 356-362.

³ Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama (dalje KOVZ), kut. 341, Spis o katoličkim svećenicima u emigraciji. (S vremenom se veći dio svećenika iz iseljentištva vratio u zemlju, naročito nakon popuštanja napetosti u crkveno-državnim odnosima početkom 60-tih godina, te se 1964. u iseljentištvu nalazilo još samo 79 katoličkih svećenika s područja Jugoslavije.)

svrhu pružanja materijalne i druge pomoći izbjeglicama, te njihovo otpremanje na rad u zapadne ili prekomorske zemlje. Po saznanjima komunističkih vlasti u Italiji je organizirano djelovala skupina svećenika predvođena Draganovićem, Zorićem i Milanom Simčićem, koja je prvobitno namjeravala razviti svoju aktivnost pod formom povijesnog instituta, da bi poslije Draganović promijenio tu namjeru s ciljem da se formira Socijalni odbor za pomoć hrvatskim izbjeglicama i na taj način razvije svoju aktivnost i organizira rad među iseljenicima. Takva forma trebala je biti prihvatljivija i jamčiti veći uspjeh nego kada bi imala određeni politički naziv.⁴

Sveta Stolica je posebno brinula o svećenicima u iseljeništvu, bez obzira iz koje zemlje dolazili. Pri Konzistorijalnoj kongregaciji postojao je posebni ured za iseljeništvo na čelu kojeg je bio mons. Fereto, dok je o materijalnim pitanjima iseljenika brinula organizacija OPA (?). Krajem 50-tih godina u Rimu je bilo 15 nacionalnih komiteta koji su djelovali pod rukovodstvom OPA, među kojima su bili i hrvatski i slovenski koji su često mijenjali imena. Konzistorijalna kongregacija djelovala je u smislu papine enciklike iz 1952. *Exul Familia* [prognanička obitelj], koja je među inim određivala da pojedine nacionalne skupine moraju osnivati u pojedinim zemljama vrhovna dušobrižnička rukovodstva, koja trebaju brinuti za svećenike i ostale katoličke iseljenike.⁵

Svećenici u iseljeništvu pokretali su razne akcije s ciljem upoznavanja svjetske javnosti o položaju hrvatskog naroda i Katoličke crkve u Jugoslaviji. Poseban odjek u svijetu, ali i žestoke reakcije jugoslavenskih vlasti izazvao je *Memorandum o vjerskim progonoštvima i pravom položaju Hrvatske i njenog pučanstva*, kojeg je uputilo hrvatsko katoličko svećenstvo SAD-a i drugih dijelova slobodnog svijeta, vladama, vodećim političarima i vjerskim vođama, te novinarima i novinarskim kućama u zemljama zapadne demokracije. Memorandum je 15. lipnja 1954. predan osobno predsjedniku SAD-a, Dwightu D. Eisenhoweru, a potpisala su ga 143 svećenika. U Memorandumu je pojašnjen položaj hrvatskog naroda i Katoličke crkve u prvoj Jugoslaviji, u vrijeme NDH, te posebice u razdoblju od dolaska komunista na vlast u Jugoslaviji. U završnom dijelu Memoranduma se ističe: "Povijesna borba hrvatskog naroda za neovisnost pokazuje njegovu čvrstu volju za uspostavom demokratske i suverene države, Hrvatske, koja će jamčiti slobodu vjeroispovijesti i kulturni razvoj. Stoga mi, svećenstvo, smatramo našom svetom dužnošću ukazati svijetu na činjenicu da: *hrvatski narod ne želi biti dijelom nikakove jugoslavenske države u bilo kojem obliku*. Ovo pravo hrvatskoga naroda na nacionalnu suverenost ne predstavlja međunarodni problem, već potvrđuje dugo zanemarivan, ali neosporan zahtjev ovoga zapostavljenog i izmučenog naroda za punu nacionalnu neovisnost." Memorandumu

⁴ HDA, KOVZ, kut. 341.

⁵ R. Radić, *Država i verske zajednice 1945.-1970.*, knj. II., Beograd 2002., 450.

su priloženi pastirsko pismo iz ožujka 1945., pastirsko pismo iz rujna 1945., govor nadbiskupa Alojzija Stepinca s njegovog suđenja 2. listopada 1946. i pismo biskupa Josipu Brozu Titu od rujna 1952.⁶

Takvo djelovanje iseljenog katoličkog svećenstva smetalo je komunističkim vlastima, koje su zbog toga sve češće prosvjedovale kod biskupa u domovini. U tim prosvjedima u pravilu su optužbe išle na račun djelovanja Krunoslava Draganovića. Tako je službenik Uprave državne bezbjednosti (UDB-e), vjerojatno Boris Ilej, kojeg je UDB-a zadužila za sve razgovore sa nadbiskupom Franjom Šeperom, upozorio nadbiskupa tijekom razgovora 24. siječnja 1956., da se u emisijama vatikanskog radija otvoreno vodi ustaška promidžba. Istaknuo je da emisije uređuje “ratni zločinac” Krunoslav Draganović, kojem kao spiker pomaže “ustaša” Ivan Tomas. Ustvrdio je da su te emisije “bez presedana po nekulturnom i psovačkom načinu kojim tretiraju svako pitanje u vezi naše zemlje, a takvim načinom da se nisu poslužile čak ni informbirovske radio-stanice u ono najgore vrijeme njihove djelatnosti”. Na to je Šeper samo kazao da on ne sluša emisije vatikanskog radija.⁷

Isti službenik UDB-e ponovno je posjetio nadbiskupa Šepera 15. ožujka 1956. Tom prigodom donio mu je na uvid neke tekstove iz emisija *Radio Vatikana* u kojima se kritizira odnos jugoslavenskih vlasti prema Katoličkoj crkvi, tvrdeći da iza tih tekstova stoje ljudi oko Krunoslava Draganovića. Šeper je pitao što mu želi time preporučiti, tj. što misli da bi on mogao učiniti. Rečeno mu je da se od njega ništa ne traži, te neka on sam procijeni što mu je činiti, ali je dobro da je upoznat s tim tekstovima koji ponajviše mogu štetiti Crkvi u Jugoslaviji.⁸

Posebnu pozornost komunističke su vlasti usmjerile na djelovanje iseljenih svećenika i posebice Draganovića u Zavodu sv. Jeronima u Rimu. Za jugoslavensku vlast zavod Sv. Jeronima u Rimu nije predstavljao ništa drugo nego utočište ustaškog iseljništva. U Zavodu su, po njima, djelovali okorjeli ustaški svećenici: Krunoslav Draganović, Antun Golik, Pavao Jesih, Ivan Tomas, Velimir Čapek, Ivan Tilšer, Vinko Brajević, Marko Japundžić, Antonio Kozina, Josip Lončar, Marijan Pavat, Antonio Petani, Branko Radetić, Janko Segarić i Ivan Vitezić.⁹

⁶ HDA, KOVZ, kut. 341. M. Akmadža, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Rijeka 2004., 129; M. Akmadža, *Spisi Komisije za vjerske poslove NR Hrvatske o katoličkim svećenicima u iseljništvu*, U: *Tkalčić*, 11./2007., Zagreb 2007., 401-472.

⁷ HDA, Fond Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova (dalje RSUP), Služba državne sigurnosti I. (dalje SDS I), Dosje Šeper, br. 302513, 93/1561. M. Akmadža, *Franjo Šeper. Mudročću protiv jednonumlja*, Zagreb 2009., 43-44.

⁸ Zapisnik UDB-e za NR Hrvatsku, II. odjeljenje, Referada za kler, predmet: „Razgovor sa dr. Šeperom dne 15. III. 1956. g.”. RSUP, SDS I, Dosje Šeper, br. 302513, 93/1561. M. Akmadža, *Franjo Šeper*, 45.

⁹ Izvješće tajnika Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske Zlatka Frida o Zavodu Sv. Jeronima Izvršnom vijeću Sabora NRH, od 9. X. 1958., HDA, KOVZ, kut. 38, Pov. 70/1-1958.

Prigodom posjeta Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske početkom veljače 1956. pomoćni biskup zagrebački Josip Lach je kazao da je nadbiskup Šeper zainteresiran za raščišćavanje pitanja Zavoda i da se u njega više ne primaju Draganović i slični. Biskup Lach je predlagao da u ime te misije u Rim putuju nadbiskupi Šeper ili nadbiskup beogradski Josip Ujčić, ali ako oni ne pristanu da bi u tu misiju pošao on pod uvjetom da se oko toga „ne diže galama“. Nekoliko mjeseci kasnije u misiju je otišao provincijal dominikanaca Anđelko Rabadan. Prije odlaska u Rim on je posjetio Svetozara Ritiga¹⁰ i Komisiju za vjerske poslove NRH, gdje mu je savjetovano što bi trebalo reći na nadležnim mjestima u Rimu radi smanjenja zategnutosti i možebitnog sređivanja odnosa. Rabadan je trebao razgovarati s rektorom Zavoda Jurajem Mađerem ili s Đurom Kokšom, pošto se smatralo da ostali ili nemaju utjecaja ili su pristaše Draganovića. Mađerecu je trebao skrenuti pozornost da ga u Jugoslaviji smatraju Draganovićevom „lutkom“ i odgovornim za Draganovićevu djelovanje, ma koliko on osobno želio biti po strani od politike. Trebalo mu je prenijeti i da jugoslavenske vlasti neće pustiti u Rim mlade svećenike na školovanje dokle god je Draganovićev utjecaj u Zavodu jak. Jedan od uvjeta bio je i da se smijeni spiker *Radio Vatikana* za emisije na hrvatskom jeziku, Ivan Tomas. Rabadanu je u Državnom tajništvu Svete Stolice rečeno da ukoliko jugoslavenske vlasti žele normalizaciju odnosa, neka učine potrebne korake u tom smislu, jer „nije Vatikan odbacio njih, već oni Vatikan“. Rektor Zavoda Mađerec je Rabadanu izrazio žaljenje što se pojedini „ukučani Sv. Jeronima bave nerealnom politikom“ i rekao kako bi te ljude mogao odstraniti jedino ako bi mu to naredila Biskupska konferencija Jugoslavije.¹¹

Na sjednici Savezne komisije za vjerska pitanja u prosincu 1956. konstatirano je da u odnosima sa Svetom Stolicom glavnu prijetnju predstavlja zavod Sv. Jeronima u Rimu, u kojem se nalaze dva „ustaška svećenika“ Krunoslav Draganović i Ivan Tomas, te vrše neprijateljsku promidžbu protiv Jugoslavije.¹² Draganović je u Zavod došao još 1943., te je koristio Zavod i njegova sredstva za organiziranje prebacivanja ustaških dužnosnika i drugih izbjeglica iz NDH u zemlje Latinske Amerike i drugdje na zapad. Na savjetovanju u Saveznoj komisiji za vjerska pitanja održanom u veljači 1957., član Komisije, Petar Ivičević, postavio je pitanje djelovanja „ustaške emigracije“ u Zavodu sv. Jeronima, predlažući da treba tražiti od Crkve da to pitanje riješi.¹³ O tome je

¹⁰ Svetozar Ritig, svećenik sudionik partizanskog pokreta, te ministar u vladi NRH i predsjednik Komisije za vjerske poslove NRH od 1945. do 1953. godine. Više o Ritigu u M. Akmadža, *Prilog poznavanju političkog djelovanja mons. Svetozara Ritiga*, U: *Historijski zbornik*, god. LIV., Zagreb 2001.

¹¹ R. Radić, *Jugoslavija, Vatikan i slučaj Draganović 1967.-1968. godine*, U: *1968. - četrdeset godina posle*, Zbornik radova, Beograd 2008., 580-581.

¹² R. Radić, *Država i verske zajednice*, knj. II., 426.

¹³ Zapisnik sa savjetovanje u Komisiji za vjerska pitanja Saveznog izvršnog veća, 12. veljače 1957., HDA, KOVZ, kut. 38, Pov. 5/1957.

nećak Svetozara Ritiga, Josip Ritig, razgovarao s nadbiskupom Šeperom 22. srpnja 1957. Šeper ga je tom prigodom upitao kakve promjene jugoslavenske vlasti žele u Zavodu i koga bi po njima trebalo maknuti. Ritig je kao poseban problem istaknuo djelovanje Krunoslava Draganovića, koji zlorabi Zavod u političke svrhe. Šeper je na to kazao da je nekoliko puta iznio mišljenje da osoba koja je toliko politički aktivna kao Draganović, ne bi trebala djelovati u Zavodu. Istaknuo je da je takvo njegovo mišljenje došlo i do Rima, što je Draganovića jako naljutilo. Šepera je zanimalo da li bi mladi svećenici mogli ići u Rim na školovanje, ako se pitanje Zavoda uredi.¹⁴ Naime i Šeper i većina biskupa smatrali su da Draganovićevo djelovanje u Zavodu ne ide u prilog crkvenih interesa i da bi bilo najbolje da svoje djelovanje, kojem se u pravilu nisu protivili, nastavi izvan Zavoda. Tako bi Zavod mogao nastaviti služiti svojoj crkvenoj svrsi, tj. za brigu o svećenicima koji se školuju u Rimu. Međutim te svećenike komunističke vlasti nisu željele pustiti iz Jugoslavije dok se u Zavodu nalaze Draganović i drugi njima nepoćudni svećenici.

Tajnik Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske Milan Čačić kazao je zadarskom biskupu Mati Garkoviću tijekom razgovora 19. travnja 1958. da je Zavod sv. Jeronima jedan od dokaza o stavu crkvenih tijela prema državi i da se ne radi o problemima crkvenog karaktera, niti se može govoriti o nekim ozbiljnim teškoćama Crkve, već se radi o politici i političkom stavu izvjesnih krugova u Crkvi, koji makar i na štetu Crkve daju ton odnosima Crkva država. Istaknuo je da sama činjenica, da su biskupi prema stanju u Zavodu sv. Jeronima u najmanju ruku pasivni, iako im Zavod treba, dovoljno govori sama za sebe. Biskup je na to kazao, da i on to vidi, te je ustvrdio da on nema nikakve veze sa Draganovićem, niti sa iseljeništvom. Napomenuo je da su mu neki od iseljenih svećenika ranije pisali, ali da on na ta pisma nije odgovarao i nije želio s njima voditi nikakvu korespondenciju. Ustvrdio je da bi trebalo Draganovića i ostale iseljenike ukloniti iz Zavoda sv. Jeronima, te omogućiti bogoslovima odlazak na studij i njihov povratak u domovinu kao lojalnih građana. Istaknuo je da to misle i ostali biskupi o čemu je bilo govora i na zadnjoj Biskupskoj konferenciji.¹⁵

Prigodom prvog službenog posjeta Komisiji za vjerska pitanja NR Hrvatske 29. travnja 1958. nadbiskup Šeper je bio također podvrgnut pritiscima zbog prilika u Zavodu. Tom mu je prigodom predsjednik Komisije Josip Gržetić spomenuo da bi u svezi s prilikama u Zavodu bila potrebna sa crkvene strane neka odlučnija riječ, a tajnik Čačić je dodao da Crkva od djelatnosti koja se provodi iz Zavoda ima samo štete i uopće da Crkvi ponajviše šteti kada se njene ustanove koriste za „neprijateljsku

¹⁴ Izvješće Josipa Ritiga Svetozaru Ritigu o razgovoru s Franjom Šeperom 22. srpnja 1957. Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (daljeNAZ), Ostavština S. Ritiga, svezak 40. Više o navedenom u M. Akmadža, *Franjo Šeper*, 67-71.

¹⁵ HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 49/1959.

i ustašku djelatnost protiv vlasti“. Šeper je kazao, da je i njegovo mišljenje da Crkvi samo šteti, ako se Zavod koristi za djelatnost ustaša i smeta mu boravak Draganovića u Zavodu. Istaknuo je da je biskupima stalo da se stanje u Zavodu uredi, ali oni nemaju jurisdikciju nad Zavodom, osim što tamo mogu slati pitomce na studij. Također je napomenuo da biskupi nisu mnogo znali o prilikama u Zavodu, dobivali su kontradiktorne informacije te sa stanjem nikako nisu mogli biti na čistu.¹⁶

Po svjedočenju Fabijana Veraje i Milana Simčića, Draganović nije imao ništa protiv toga da napusti Zavod, ali je smatrao razboritim da crkvene vlasti iskoriste “kartu Draganović” da bi što više postigle kod komunističkog režima.¹⁷ To tvrdi i Draganović u svojim iskazima komunističkim istražiteljima, koje donosim u ovoj knjizi.

Nakon što je Draganović napokon otišao iz Zavoda, u redovima državne vlasti neki su to tumačili kao taktički potez, da bi se odobrilo slanje bogoslova na školovanje u Rim. Član Savezne komisije za vjerska pitanja Petar Ivičević predlagao je da se odlazak bogoslova na školovanje u Rim ne dozvoli “ni u slučaju ispražnjenja Zavoda od svih ustaških elemenata”. Predložio je da se od biskupa zatraži skidanje s položaja “ustaša” i iseljenika, koji su službeno još uvijek na crkvenim položajima u zemlji, te odricanje od Draganovića i ostalih iseljenih svećenika.¹⁸

Kada je 31. listopada 1958. nadbiskup Ujčić u razgovoru s Ivičevićem postavio pitanje da li postoji mogućnost da se nekoliko doktoranata uputi na studije u Zavod sv. Jeronima, s obzirom da Draganović više nije u Zavodu, Ivičević mu je odgovorio da nije u pitanju samo Draganović, jer se u Zavodu nalazi još svećenika “ustaških emigranata”, kojima se pruža zaštita i materijalna sigurnost. Ivičević je kazao da je sasvim razumljivo da je država rezervirana u pogledu upućivanja svećenika na studije u inozemstvo sve dotle dok se u Katoličkoj crkvi podržavaju “sveštenici-politički emigranti”, jer da će oni djelovati na svećenike koji dođu iz zemlje u negativnom pravcu, a da državi to nije svejedno, jer se ti svećenici vraćaju natrag i djeluju u svojim župama. Na to je nadbiskup zatražio da se onda odobri odlazak 2-3 doktoranta na Teološki fakultet u Beč, na što mu je odgovoreno, da to pitanje nije moguće rješavati djelomično, nego ga treba sagledati u cjelini iz navedenih razloga.¹⁹

¹⁶ Zapisnik o prijemu nadbiskupa Šepera u Komisiji za vjerska pitanja NR Hrvatske 29. travnja 1958., HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 35/1 1958. u Pov. 76/1-1959.; “Bilješka o prijemu nadbiskupa Šepera u Komisiji za vjerske poslove dne 29. IV. 1958. g. (prema magnetofonskom snimku.)”. HDA, RSUP, SDS I., Dosje Šeper, br. 302513, 93/1561. M. Akmadža, *Franjo Šeper*, 54-66.

¹⁷ M. Simčić – F. Veraja, Zavod sv. Jeronima nakon Drugoga svjetskog rata (1945-1959), U: *Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima (1901-2001)*, Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima, Rim 2001., 359.

¹⁸ Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja NRH, od 25. listopada. 1958. HDA, KOVZ-zapisnici, knj. 1.

¹⁹ HDA, KOVZ, kut. 38, Pov. 95/1-1958.

Kada je 16. siječnja 1959. službenik UDB-e Boris Ilej ponovno posjetio nadbiskupa Šepera, predbacio mu je da kolaborira s urednicima hrvatskih emisija *Radio Vatikana*, tj. da je za vrijeme svog boravka u Rimu davao Tomasu, Draganoviću i „kompaniji“ podatke da im pomogne u harangiranju protiv Jugoslavije. Šeper je tvrdio, da je samo s Tomasom usputno nekoliko puta razgovarao, susrevši ga u hodniku Zavoda sv. Jeronima. Na upit nije li razgovarao s Jesihom, Draganovićem i nekim drugima, Šeper je odgovorio, da je Draganović tražio njega, a ne on Draganovića. Šeper je upitao znaju li jugoslavenske službe kakve su tek harange protiv njega vršili neki od spomenutih ljudi i što se sve pisalo po stranim novinama o njemu. Odgovoreno mu je da to može zahvaliti samo intrigantskim sposobnostima Draganovića i njegovim metodama rada. Na to je Šeper ustvrdio, da on nikome nije davao nikakvih informacija za hrvatske emisije *Radio Vatikana*. Rečeno mu je, da to nije točno, da je informacije davao i te informacije su korištene. Ilej je pokazao Šeperu prijepis emisija koji potvrđuju, da je Šeper davao informacije, koje je dobivao iz Zagreba o Stepinčevu zdravlju. Šeperu je prigovoreno, da su čudne njegove izjave u kojima tvrdi, da je on protiv Tomasa i klevetničkih emisija *Radio Vatikana*, a s druge strane bez ikakve ograde daje informacije baš za te emisije. Šeper je kazao da iseljeni svećenici uopće nisu složni. Ilej je na to kazao, kada bi se htjelo i smatralo potrebnim, da bi se mogla unijeti podjela među čitvim iseljeništvom, tj. odvojiti Draganovića od Jesiha, jer su među njima suprotnosti, kao i unutar Draganovićeve i Pavelićeve skupine.²⁰

U jednom izvješću Saveznom izvršnom vijeću (SIV-u) iz veljače 1959. Državni sekretarijat za vanjske poslove ističe da novi papa Ivan XXIII. nastoji istaći univerzalnost Crkve i svoju religioznu misao, tj. da za razliku od prijašnjeg pape Pia XII. ne daje puno pozornosti politici. A što se tiče odnosa prema Jugoslaviji, primijećeno je da dolazi do promjena u stavovima Svete Stolice, što se vidi na primjeru micanja Krunoslava Draganovića iz Zavoda sv. Jeronima, a svećenici koji od rata žive u Rimu nastoje regulirati svoje državljanstvo i počinju predavati molbe za povratak u zemlju.²¹

Protiv Draganovića je 1959. vođena i interna istraga od strane Vatikana. Optuživali su ga da je samovoljno raspolagao sredstvima namijenjenim za pomoć Crkvi u Jugoslaviji. U isto vrijeme govorilo se i o reorganizaciji karitativne službe za iseljništvo i o preseljenju Ureda za pomoć emigraciji van Zavoda sv. Jeronima.²²

Načelnik SUP-a u Zadru Ante Peranić i predsjednika NOK-a Zadar Vinko Kožul prigovorili su biskupu Mati Garkoviću tijekom razgovora 8. listopada 1959., da je Draganović formalno otišao iz Zavoda, ali da još uvijek tamo dolazi i neprijateljski

²⁰ HDA, RSUP, SDS I., Dosje Šeper, br. 302513, 93/1561. M. Akmadža, *Franjo Šeper*, 75.

²¹ R. Radić, *Država i verske zajednice*, knj. II., 429-430.

²² R. Radić, *Jugoslavija, Vatikan i slučaj Draganović*, 583.

djeluje. Garković je na to kazao, da su nadbiskupi Šeper i Ujčić, a i on osobno, na mjerodavnom mjestu u Rimu postavili zahtjev da se iz Zavoda uklone kompromitirani svećenici, kako bi mogli iz zemlje slati na izobrazbu svećenike. Rekao je, kako je njemu, a i ostalim biskupima obećano, da će iz Zavoda biti uklonjeni takvi ljudi, te da je upravo zbog toga Đuro Kokša imenovan za rektora Zavoda.²³ Sličan prigovor upućen je i dekanu Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Janku Oberškom. Tijekom razgovora sa tajnikom Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske Zlatkom Fridom 17. listopada 1959. Frid je kazao, da je točno da je Draganović izašao iz Zavoda, ali da Zavod i dalje održava veze s njim. Osim toga da u Zavodu još živi Tomas i još desetak "svećenika-ustaša emigranata čija je djelatnost neprijateljski orijentirana prema Jugoslaviji". Upozorio je da treba Zavod depolitizirati i urediti da odgovara svrsi kojoj je namijenjen, jer se ne može dozvoliti, da u takvu sredinu idu jugoslavenski građani i tamo se odgajaju. Ustvrdio je da Crkva sama sebi onemogućava normalno djelovanje Zavoda i da bi joj trebalo biti u interesu, da biskupi pomognu da se iz Zavoda udalje "ustaše-emigranti".²⁴

Na sastanku održanom 28. listopada 1959. u Saveznoj komisiji za vjerska pitanja Dobrivoje Radosavljević je kazao, da s nadbiskupom Ujčićem treba raščistiti sva pitanja oko Zavoda sv. Jeronima i konačnog prekida svih veza Zavoda s Draganovićem, jer samo pod tim uvjetima vlasti mogu dopustiti odlazak svećenika tamo na školovanje.²⁵

O navedenom je u razgovoru 9. studenoga 1959. tajnik Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske izvijestio dekana Bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu Janka Oberškog ističući, da se razmatra mogućnost slanja svećenika na specijalizaciju u Zavod sv. Jeronima, uz napomenu, da će to pitanje biti vjerojatno pozitivno riješeno u dogledno vrijeme. No, upozorio je, da je neophodno u tom pogledu dobiti potrebno jamstvo od strane biskupa, da se Zavod čisti od svih iseljenih svećenika, koji neprijateljski djeluju prema Jugoslaviji, i da se Zavod u buduće neće koristiti u tu svrhu. Ocijenio je pozitivnim što je Draganović otišao iz Zavoda, ali i upozorio da Zavod još potpomaže njegovo neprijateljsko djelovanje, s čime bi trebalo prekinuti, a osobe kao što su Golik, Jesih, Tomas i slične odstraniti. Još jednom je upozorio da, dok se to ne uradi neće biti moguće puštati jugoslavenske građane u takvu sredinu. Istaknuo je da državne vlasti moraju voditi računa tko će odlaziti van i da su zainteresirane, da to budu ljudi koji su se dokazali kao dobri i lojalni građani Jugoslavije.²⁶

²³ HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 49/1959. Juraj Maderac umro je 1957., a Đuro Koša naslijedio ga je na mjestu rektora Zavoda sv. Jeronima 1958. Više o navedenom u M. Akmadža, *Katolička crkva u Hrvatskoj...*, 184-191.

²⁴ HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 51/1959.

²⁵ Bilješka o sastanku održanom 28. listopada. 1959. u Saveznoj komisiji za vjerska pitanja. HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 54/1-1959.

²⁶ HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 51/1959.

Slično je rečeno i nadbiskupu Ujčiću na prijemu u Saveznom izvršnom vijeću povodom Dana Republike 29. studenoga 1959. Rečeno mu je da biskupi još nisu pružili nikakva jamstva da doktoranti koje šalju u Zavod neće biti pod utjecajem ustaškog iseljeništva, koja još tamo djeluje. Prigovoreno mu je da Draganoviću, iako je otišao, Zavod plaća izdržavanje tamo gdje je smješten, a Tomas i Jesih još su u Zavodu.²⁷ Naime, na preporuku Državnog tajništva Svete Stolicy, Kokša je obećao Draganoviću pomoć Zavoda za uzdržavanje u Rimu, što je Kokša naglasio i u svojoj zdravici prigodom Draganovićevog oprostaja u Zavodu 31. kolovoza 1958.²⁸

Jugoslavensko veleposlanstvo u Rimu dobilo je početkom 1960. povjerljivu poruku od rektora Kokše da je zabranio dolazak Draganovića u Zavod i primanje pošte preko Zavoda ili na ime Zavoda, te da mu je ukinuo plaćanje stanarine za stan u kome stanuje van Zavoda.²⁹

Nadbiskup Ujčić je 16. ožujka 1960. kazao tajniku Savezne komisije za vjerska pitanja Miloju Dilpariću da Draganović može imati kakvo god hoće političko uvjerenje, ali da je to njegova osobna stvar, ali Crkvu ne smije u to miješati, jer ona uči da je vlast od Boga i da se treba moliti za državne starješine. Dilparić ga je izvijestio da je trojici kandidata dozvoljen odlazak u Zavod sv. Jeronima, što je znak dobre volje države da se izađe u susret crkvenim zahtjevima, ali da je to krajnje što je država učinila, dok se ne izvrši potpuna depolitizacija Zavoda.³⁰

U to vrijeme u Jugoslaviji je bio uhićen skopski biskup Smiljan Čekada. Temeljem istrage utvrđeno je da se jedna skupina građana organizirano bavila nedozvoljenom trgovinom i trgovinom stranom valutom i time počinila kaznena djela. Na temelju rezultata istrage javni tužitelj sreza Skoplje, podnio je Sreskom sudu u Skoplju optužni prijedlog za kazneni postupak protiv biskupa Čekade i još nekoliko osoba. Prema nalazima istrage Krunoslav Draganović je u sporazumu sa okrivljenima organizirao dostavu novca i razne robe na ilegalan način. Roba je preprodavana u zemlji, a novac dostavljan pojedinim svećenicima i biskupu Čekadi. Naime, Vatikan je godišnje izdvajao znatna sredstva biskupijama u tzv. misijskim područjima. U takve biskupije ubrajale su se: skopska, banjalučka, sarajevska, mostarska, barska i grkokatolička iz Križevaca. Međutim, problem je bio u tome što je pomoć dolazila ilegalnim putovima i što je o njenom raspoređivanju vodio računa Draganović.³¹

Vlasti su i dalje bile nezadovoljne odnosom vodstva Zavoda prema Draganoviću. Tako je 9. travnja 1960. predsjednik Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske Stjepan Iveković prigovorio biskupu Dragutinu Nežiću, da Draganović stanuje u neposrednoj

²⁷ HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 74/1959.

²⁸ A. Lukinović, I. Pomper, *Vilim Cecelja (1909.-1989.). Utjelovljena hrvatska caritas*, Zagreb 2009., 204.

²⁹ R. Radić, *Jugoslavija, Vatikan i slučaj Draganović...*, 584.

³⁰ HDA, KOVZ, kut. 40, Pov. 43/1960.

³¹ R. Radić, *Jugoslavija, Vatikan i slučaj Draganović...*, 585., Usporedi: M. Akmadža, *Franjo Šeper...*, 129.

blizini Zavoda u koji ima neograničeni pristup, a koji mu plaća čak i hotel.³² Također su predstavnici Komisije 25. lipnja 1960. prigovorili tajniku Zagrebačke nadbiskupije Miji Pišoniću, da je rektor Zavoda Kokša na pokopu Antuna Golika bio u društvu s Draganovićem i nizom raznih političkih iseljenika iz Jugoslavije i da je tom prigodom održano nekoliko govora u kojima se veličalo ustaštvo i napadalo društveno uređenje Jugoslavije. Istaknuto je nezadovoljstvo državnih vlasti Kokšinim držanjem i da je pitanje da li će vlasti dozvoljavati i u buduće odlazak doktoranata u Zavod, koji je još uvijek leglo ustaškog iseljništva.³³

U ljeto 1960. održan je Euharistijski kongres u Münchenu Na Kongresu su biskupe iz Jugoslavije predstavljali nadbiskup Ujčić i biskupi Josip Srebrnić, Mato Garković i Gabrijel Bukatko. Nadbiskup Šeper, koji je također namjeravao ići na Kongres, odustao je zbog pokušaja politizacije Kongresa od strane iseljništva predvođenog Draganovićem. Biskupi koji su bili na Kongresu odbili su sve kontakte s tom iseljeničkom skupinom, pa i pojedinačne kontakte s iseljenim svećenicima. Jedino je biskup Garković primio jednog iseljenog svećenika iz svoje biskupije, te mu kazao da ne odobrava njihov rad, jer to šteti Katoličkoj crkvi u zemlji. Nadbiskup Šeper je i pismeno tražio od Münchenskog nadbiskupa Josepha Wendela da spriječi nastup političkog iseljništva na Kongresu. Umjesto u München nadbiskup Šeper otputovao je u pratnji svog tajnika Pišonića u Speier na sastanak germanista, te se u Njemačkoj i Austriji zadržao oko mjesec dana. Tom prigodom se sastao s rektorom Zavoda, Kokšom, te mu kazao, da mu vlasti u zemlji zamjeraju što se u Zavodu još uvijek nalaze iseljenici s Draganovićem na čelu i što je sprovod svećenika Antuna Golika zlorabljen u neprijateljske svrhe protiv Jugoslavije³⁴

U to vrijeme napravljen je u Saveznoj komisiji za vanjske poslove jedan elaborat o odnosima Svete Stolice i Jugoslavije u kojem su navedena pitanja koja bi u možebitnim pregovorima bila postavljena s jugoslavenske strane. Među inim zahtijevao bi se od Svete Stolice prestanak pomaganja separatističkim tendencijama političkog iseljništva, rješavanje spora oko Zavoda sv. Jeronima i emisija *Radio Vatikana* na hrvatskom jeziku, kao i pomoći Svete Stolice biskupima u Jugoslaviji s obzirom da je tu pomoć raspoređivao Draganović.³⁵

Beogradski dekan i župnik Eduard Žilić izvijestio je početkom rujna 1960. tajnika Savezne komisije za vjerska pitanja Miloja Dilaprića da je u vrijeme Euharistijskog kongresa, posjetio i Dachau, gdje je vidio jednu skupinu iseljenika na čelu s Draganovićem, Ceceljom i Šušnjarom. Draganović mu se obratio zamjerivši mu

³² HDA, KOVZ, kut. 40, Pov. br. 56/1960.

³³ HDA, KOVZ, kut. 40, Pov. 62/1960.

³⁴ Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja NRH, od 13. listopada 1960. HDA, KOVZ-zapisnici, knj. 2.

³⁵ R. Radić, *Država i verske zajednice*, knj. II., 455.

suradnju s jugoslavenskom vladom. Odgovorio je da on surađuje s jugoslavenskom vladom, i upitao s kim on surađuje. Draganović mu je odgovorio da on putuje od mjesta do mjesta i tako djeluje. Žilić je ustvrdio da je upitao Draganovića, zar mu nije zlo s obzirom na sve što je učinio.³⁶

Prigodom boravka u Rimu u studenom 1960. nadbiskup Šeper i biskup Bukatko predstavili su rektora Kokšu u veleposlanstvu Jugoslavije. Nadbiskup je tom prigodom kazao da je on isposlovaio smjenu Draganovića i tražio micanje Tomasa s *Radio Vatikana*. Također je navodno kazao da je zabranio svojim svećenicima da se druže i vrše vjerske obrede u izbjegličkim logorima. Istaknuo je potrebu da se u Zavod šalju studenti, a rektor Kokša je jamčio da će oni “biti odgajani za lojalne građane.”³⁷

U jednom razgovoru s Rudolfom Pukljakom 6. siječnja 1961. Šeper je kazao da Draganović vani vodi cijelu kampanju protiv njega. Ustvrdio je da je Draganović izgubio ugled kod svećenika, jer se sve više ponaša kao političar. Šeper je izbjegavao susret s Draganovićem, svjestan da ga vlasti prate.³⁸ Inače Pukljak je u jednom izvješću UDB-i, kao njen suradnik, napisao da je Šeper u jednom razgovoru kazao, da Draganović i još neki iseljenici žele da biskupi u Jugoslaviji prema vlastima nastupe ratnički. Šeper je komentirao “neka oni dođu u zemlju i tako nastupe, pa će vidjeti kako će završiti.”³⁹

Šeper se požalio Pukljaku 22. veljače 1961. da su vlasti od njega tražile da makne Draganovića iz Zavoda, što je on i učinio, a oni i dalje ne omogućuju odlazak studenata u inozemstvo. On mora izvijestiti u Rim da studenti ipak neće doći, te će Draganović i njegova promidžba trijumfirati i još više protiv njega udariti.⁴⁰

Šezdesetih godina jugoslavenske vlasti otvaraju granice i sve veći broj jugoslavenskih državljana, a posebice Hrvata odlazi na tzv. privremeni rad u inozemstvo. To iziskuje i odlazak sve većeg broja katoličkih svećenika u inozemstvo zbog brige o vjernicima koji su morali napustiti domovinu. To je zabrinjavalo državne vlasti koje su strahovale od mogućega povezivanja tog svećenstva sa svećenstvom i političkim iseljeništvom koje se od ranije nalazilo u inozemstvu. U tom smislu još uvijek ih je brinulo okupljanje iseljenoga svećenstva u Zavodu sv. Jeronima u Rimu, kojeg su smatrali središtem djelovanja iseljenoga svećenstva. U to vrijeme Draganović se sve više posvećivao zapošljavanju hrvatskih radnika u Saveznoj Republici Njemačkoj.

³⁶ HDA, KOVZ, kut. 41, Pov. 126/1960.

³⁷ R. Radić, *Država i verske zajednice*, knj. II., 459.

³⁸ Pukljakovo izvješće UDB-i od 18. siječnja 1961. HDA, RSUP, SDS I., Dosje Pukljak, br. 20320 i 300961, mikrofilm 4/7.

³⁹ Pukljakovo izvješće UDB-i br. 39, od 22. svibnja 1961. HDA, RSUP, SDS I., Dosje Pukljak, br. 20320 i 300961, mikrofilm 5/7. Više o Pukljakovoj suradnji s UDB-om u M. Akmadža, *Franjo Šeper: Mudrošću protiv jednonmlja*, Zagreb 2009., 128-140.

⁴⁰ HDA, KOVZ, kut. 42, Pov. 32/1961.

Kada je nadbiskup Šeper posjetio predsjednika Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske, Stjepana Ivekovića 17. veljače 1961. zbog traženja vize za odlazak u Rim, Iveković se zanimao da li se Zavod sv. Jeronima "čisti", jer bi mu bilo jako drago da se već jedanput Zavod skine s dnevnoga reda. Nadbiskup je odgovorio da se Zavod "čisti".⁴¹

Nedugo nakon navedenoga razgovora, Mijo Pišonić, tajnik Zagrebačke nadbiskupije, posjetio je Vladu Kuka, pomoćnika tajnika Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske, i izvijestio ga da je bio sa Šeperom u Rimu i posjetio Zavod sv. Jeronima. Ustvrdio je da je stanje u Zavodu znatno bolje nego prije godinu dana. U čitaonici Zavoda nema niti jednog iseljeničkoga lista, a rektor Kokša prima *Borbu*, *Politiku*, *Vjesnik* i *Večernji vjesnik*. Draganović je preko svog lista, kojega je izvlačio na šapirograf, napadao Kokšu zbog toga što je tražio jugoslavensko državljanstvo, ističući da se neće iznenaditi, ako jednog dana biskup Frane Franić i nadbiskup Šeper dovedu Josipa Broza u Zavod. Pišonić je izvijestio i da je sa Šeperom bio na ručku kod jugoslavenskoga veleposlanika u Rimu, Mihaila Javorskog, koji je tom prigodom rekao Šeperu, da iz Zavoda trebaju iseliti Jesih, Tomas i Ante Matacin. Šeper se s tim složio kazavši da će Zavod biti za mjesec dana "očišćen". Javorski je obećao Šeperu da će Kokša dobiti jugoslavensko državljanstvo.⁴²

Kada se profesor Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu Dragutin Kniewald vratio iz Rima s Drugog vatikanskog koncila, gdje je bio član koncilске liturgijske komisije, razgovarao je 6. siječnja 1962. sa Z. Fridom. Kniewald je kazao da je Zavod švercersko i emigrantsko leglo, te da Draganović još ima ured u Zavodu i da se u Zavodu nalazi ured za prihvata iseljenika. Kazao je da je dobio informaciju da je nadbiskup Šeper u tajništvu Svete Stolice tražio da iseljenici u Zavodu jedu za posebnim stolom, odvojeni od studenata, a nadbiskup sarajevski je tražio da se iseljenici presele u posebno krilo zgrade, te da su u tajništvu začuđeni nejedinstvom biskupa glede Zavoda.⁴³

Tajniku Zagrebačke nadbiskupije Miji Pišoniću rečeno je 5. veljače 1962. u Komisiji za vjerska pitanja NR Hrvatske da bi trebalo savjetovati voditelju "Caritasa" Karlu Bayeru da Draganovića odstrani kao svog savjetnika prilikom dodjele pomoći Jugoslaviji, jer se radi o političkom iseljeniku, te da njegovo vrznanje oko "Caritasa" može samo štetiti Katoličkoj crkvi u Jugoslaviji. Pišonić je rekao, da Draganović više nije u Izvršnom odboru "Caritasa", osim što se nastoji uplitati u njegov rad. Napomenuo je i da je javljeno "Caritasu" da više ne šalje pomoć svećenicima u

⁴¹ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja NRH o razgovoru Iveković-Šeper 17. veljače 1961. HDA, KOVZ, kut. 42, Pov. 33/1961.

⁴² Zapisnik Komisije za vjerska pitanja NRH o razgovoru Kuk-Pišonić 4. travnja 1961. HDA, KOVZ, kut. 42, Pov. 40/1961.

⁴³ HDA, KOVZ, Kut. 45, Pov. 5/1-1962.

Jugoslaviji tajnim kanalima, već da će svaki biskup tražiti, da se za njegove svećenike pomoć šalje samo preko biskupija.⁴⁴

Đakovačkom biskupu Stjepanu Bäuerleinu prigovoreno je 21. ožujka 1962. u Kotarskom narodnom odboru Osijek da su i nakon iseljenja Draganovića iz Zavoda tamo ostali Tomas i još neki ustaški iseljenici, a Draganović, koji se nastanio negdje u blizini svakodnevno navraća u Zavod i na taj način održava veze i utjecaj. Istaknuto je da u takvim okolnostima jugoslavenska vlada ne može dopustiti odlazak svećenika na školovanje u inozemstvo i produžiti vize svećenicima koji se već nalaze u Zavodu, ali i izdavanje viza pojedinim biskupima, koji takvo stanje podržavaju i održavaju vezu sa političkim iseljeništvom.⁴⁵

Predsjednik Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske Stjepan Iveković prigovorio je nadbiskupu Šeperu tijekom razgovora 3. ožujka 1962. da su u Zavodu i dalje iseljenici skupa sa svećenicima iz zemlje, da tamo dolazi Draganović i da rektor Kokša nastupa kao predstavnik progonjene Crkve. Kao primjer za to Iveković je citirao izvode iz "akta papske internacionalne marijanske akademije" koju publikaciju je izdao Karlo Balić 1961., a gdje se Kokša spominje kao predstavnik "Crkve šutnje" i "Crkve iza gvozdene zavjese". Šeper je kazao da je Draganović došao kod njega u Zavod nenajavljen i da je upao u sobu. Možete misliti, kazao je nadbiskup, u kakvom se tonu vodio razgovor. Kazao je da se Draganović poslije hvalio kako mu je on dao blagoslov za njegov rad. Nadbiskup je zatim prepričao jedan članak u talijanskim novinama, gdje je Draganović dao izjavu, da nije ustaša, da je rođen u Austriji, da je studirao u Beču i da je on Austrijanac. Nadbiskup je također dodao kako je Draganović godinu prije došao na zadušnicu kardinalu Stepincu u crkvu Zavoda nepozvan i sjeo u prvu klupu, dodajući da to dovoljno govori o kakvom se čovjeku radi.⁴⁶

Prigodom boravka u Vatikanu gdje je sudjelovao u pripremama za Drugi vatikanski koncil, Šeper je u svibnju 1962. posjetio jugoslavensko veleposlanstvo u Rimu. Tom prigodom izjavio je da je zainteresiran za dobre odnose s državnim vlastima i da se rješava pitanje Zavoda sv. Jeronima. Na to mu je rečeno da je odlazak Tomasa iz Zavoda djelomično rješenje i da vlasti očekuju njegovo smjenjivanje s *Radio Vatikana*. Nadbiskup je ustvrdio da je to riješeno i da će Tomas uskoro napustiti *Radio Vatikan*. Složio se s mišljenjem veleposlanstva da oni koji ostaju u Zavodu trebaju riješiti pitanje jugoslavenskoga državljanstva i uzeti stalnu putovnicu, dok oni koji to ne žele trebaju napustiti Zavod. Šeperu je savjetovano da Draganović ostane

⁴⁴ HDA, KOVZ, kut. 45, Pov. 28/1962.

⁴⁵ HDA, KOVZ, kut. 45, Pov. 73/1962.

⁴⁶ Bilješka Komisije za vjerska pitanja NRH o navedenom razgovoru. HDA, KOVZ, kut. 45.

van Italije sve do odlaska skopskog biskupa Smiljana Čekade iz Rima. Šeper je izrazio uvjerenje da se biskup Čekada neće sastati s Draganovićem.⁴⁷

Zamjenik tajnika Zagrebačke nadbiskupije Josip Ladika kazao je u jednom razgovoru sa službenikom vjerske komisije Vladom Kukom, 16. studenog 1962., da su studenti u Zavodu potpuno izolirani od iseljenika kojih je u Zavodu ostalo još samo trojica starijih, te da Draganović više nije u Rimu, a Matacin je otišao u SAD i da je Tomasu zabranjen ulazak u Zavod. Također je napomenuo, da u Zavod redovito stiže jugoslavenski tisak.⁴⁸

Bez obzira na sve poduzeto s crkvene strane u svezi sa Zavodom, na sjednici hrvatske vjerske komisije održanoj početkom ožujka 1963. donesena je odluka da treba i dalje zatezati slanje novih kandidata u Zavod sv. Jeronima.⁴⁹

Uskoro je uslijedila i predstavka Saveznog izvršnog vijeća koja je upućena 30. ožujka 1963. Predsjedništvu Biskupske konferencije. U predstavi se ističe da su neki svećenici u inozemstvu članovi, pa čak i rukovodioci ekstremnih ustaških organizacija, da se pojavljuju kao nosioci protujugoslavenskih prosvjeda, da su potpisnici raznih deklaracija protiv Jugoslavije, te su članovi raznih odbora i komiteta koji imaju za cilj borbu protiv Jugoslavije. Istaknuta su imena svećenika Stjepana Kukolje, Krunoslava Draganovića, Stjepana Lackovića, Vendelina Vasilja, Josipa Bujanovića, Krešimira Zorića i Milana Simčića. Ističe se, da i u Jugoslaviji ima katoličkih svećenika koji se povezuju sa ovim i drugim neprijateljski raspoloženim iseljenicima s kojima se upuštaju u razne novčane transakcije i švercerske poslove, od njih primaju materijalne usluge i pomoć u raznim vidovima i na taj način s njima zajedno sudjeluju u nedozvoljenim kaznenim i drugim štetnim djelima. Izražava se uvjerenje da će biskupi razumjeti da je takva aktivnost u očitoj suprotnosti s najosnovnijim etičkim načelima i da je protiv interesa naroda Jugoslavije, te kao takva ne može koristiti daljnjim nastojanjima i mjerama za sređivanje i normaliziranje odnosa između Crkve i države u Jugoslaviji.⁵⁰

Sveta Stolica je odustala 1963. od imenovanja Krešimira Zorića za dušobrižnika hrvatskog iseljništva i umjesto njega je predložen rektor Zavoda sv. Jeronima, Kokša. Ivan Tomas je odstranjen iz *Radio Vatikana*. Kokša se međutim plašio stava veleposlanstva SFRJ, koje mu je poručilo da se od dušobrižnika očekuje da zabrani svaku političku i drugu djelatnost protiv interesa SFRJ. Istovremeno u Italiji je bio uskraćen stalni boravak Krunoslavu Draganoviću, koji se preselio u Austriju.⁵¹

⁴⁷ HDA, KOVZ, kut. 46, Pov. 107/1962.

⁴⁸ HDA, KOVZ, kut. 47, Pov. 142/1-1962.

⁴⁹ R. Radić, *Država i verske zajednice*, knj. II., 486.

⁵⁰ HDA, KOVZ, kut. 56, Pov. 64/1963. u 185/1964.

⁵¹ R. Radić, *Jugoslavija, Vatikan i slučaj Draganović...*, 587.

Prigodom posjeta jugoslavenskom veleposlanstvu u Rimu 22. studenoga 1963. Šeper je prigovorio, da nije bilo uredu od strane jugoslavenskih vlasti što su razglasili da se on sastao sa Draganovićem u Zavodu, kada se zna da je on s Draganovićem, koji je “kod njega prosto upao, imao težak sukob i samo što mu nije pokazao vrata”.⁵²

U jednom razgovoru sa Stipom Jeličićem, savjetnikom u Komisiji za vjerska pitanja SR Hrvatske 29. svibnja 1964. bilježnik Sarajevske nadbiskupije Franjo Horvat, kazao je da ne opravdava postupke iseljenog svećenstva, ali da za Draganovića ima puno razumijevanje, izjavivši da je bio dobar svećenik, koji nije imao mnogo znanja, ali je bio nadaren za statističke poslove. Ustvrdio je da je Draganović zapustio svećenički poziv i počeo se baviti politikom, što je bilo loše, mada je mnogo dobra učinio oko opskrbe i pomoći iseljenim svećenicima, koji su ostali na ulici u tuđem svijetu.⁵³

Predsjednik Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske, Ivo Senjanović, izrazio je nezadovoljstvo stavom biskupa o iseljenom svećenstvu, u razgovoru s nadbiskupom Šeperom 10. srpnja 1964. Nadbiskup Šeper mu je odgovorio da je očekivao takav stav Komisije. Senjanović je izrazio iznenađenje činjenicom, što biskupi navedeni problem svode na pravno pitanje i što biskupi pokazuju nezainteresiranost proglašavajući se nenadležnima u pitanjima odnosa prema iseljenom svećenstvu i upućuje Izvršno vijeće na ustanovu Svete Stolice. Šeper je na to kazao da mu je drago što može o tom problemu raspravljati i da je već za vrijeme posljednjeg boravka u Rimu očekivao da će mu se to pitanje postaviti u veleposlanstvu, ali ga nitko nije ništa pitao, a on je namjerno šutio. Izjavio je da je biskupima u većini slučajeva nemoguće ustanoviti stvari kakve jesu, jer nisu u mogućnosti utvrditi činjenično stanje, jer nemaju podataka, pa čak ni iseljenički tisak. Šeper je podsjetio da je poduzeo korake da se odstrane iz Zavoda sv. Jeronima iseljenici i na njegovu intervenciju su otišli, a među njima prvi Krunoslav Draganović. Krivo mu je da takve osobe imaju tamo ikakvu ulogu. Senjanović je priznao da je Šeper boraveći u Rimu nastojao neke ustanove osloboditi od nepodesnih osoba, jer je došao do zaključka da njihova djelatnost ne samo negativno utječe na odnose između Crkve i države, već šteti i interesima same Crkve. Kazao je da bi vlasti isto tako željele da se od strane Crkve poduzmu odgovarajući koraci kad je riječ barem o takvim osobama koje su kompromitirane ne samo pred jugoslavenskom, već i međunarodnom javnošću. Šeper je kazao da on uvijek nastoji, koliko može, da se te stvari smire, a biskupi su već puno puta govorili da se svećenici trebaju baviti dušobrižničkim radom kojeg imaju dosta. Ipak teško im je prosuditi stanje jer se za neke svećenike u iseljeništvu priča da rade za UDB-u, koji u inozemstvu istupaju

⁵² Zapisnik jugoslavenskoga veleposlanstva u Rimu o razgovoru Šeper-Vejvoda 22. studenoga 1963. HDA, KOVZ, kut. 341, spis “Šeper”. M. Akmadža, *Franjo Šeper*, 186-189.

⁵³ HDA, KOVZ, kut. 166, 173/1964.

kao najgori ustaše zato da bi mogli raditi među ustašama, te je teško znati tko je tko. Dodao je da je njemu posebno teško, jer ga iseljenici ne vole i zapravo nema nikakvih veza s njima.⁵⁴

Usljedili su pregovori Svete Stolice i Jugoslavije o normalizaciji odnosa, koji su završeni potpisivanjem protokola 1966. Draganović je u to vrijeme živio i djelovao u Austriji i nije više bio u središtu spora u crkveno-državnim odnosima.

⁵⁴ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Senjanović-Šeper 10. srpnja 1964. HDA, KOVZ, kut. 52, Pov. 23/1-1964.; HDA, RSUP, SRH, SDS I., Dosje Šeper, br. 302513, 93/1561. M. Akmadža, *Franjo Šeper*, 171-174.